

9. Булашев, Г. Очерк деятельности по народному образованию Арсения (Москвина), митрополита Киевского и Галицкого / Г. Булашев // Народное образование. – 1896. – Кн. 4. – С. 108-112.

10. Перерва, В. С. Історія шкільництва в містах і селах Київщини / В. С. Перерва. – Біла Церква, 2008. – С. 18-20.

11. Краткий очерк церковно-школьного дела в Подолии за последнее десятилетие (1884–1894 г.). – С. 552.

12. Там само. – С. 553.

13. Григорьев, В. В. Зазначена праця. – С. 520.

14. Краткий очерк церковно-школьного дела в Подолии за последнее десятилетие (1884–1894 г.). – С. 552.

15. Перерва, В. С. Історія шкільництва в містах і селах Київщини ХІХ – початку ХХ ст. – С. 21-22.

16. Там само. – С. 31.

17. Там само. – С. 620.

18. Російський державний історичний архів у м. Санкт-Петербурзі (далі – РДІА СПб.) – Ф. 733. – Оп. 170. – Спр. 476. – Арк. 57-58.

19. Там само. – Ф. 796. – Оп. 205. – Спр. 349. – Арк. 12-13.

20. Высочайшее повеление о разграничении сфер участия духовного ведомства и министерства народного просвещения по вопросу об открытии и заведении начальными училищами для народа // Подольские епархиальные ведомости. – 1862. – Часть официальная. № 7. – С. 51-52.

21. Державний архів Хмельницької області. – Ф. 315. – Оп. 1. – Спр. 4817. – Арк. 2.

22. Там само. – Арк. 7.

23. Там само. – Спр. 4760. – Арк. 63.

24. Там само. – Арк. 87.

25. Там само. – Спр. 4504. – Арк. 1-133.

26. РДІА СПб. – Ф. 796. – Оп. 205. – Спр. 349. – Арк. 73.

27. Краткий очерк церковно-школьного дела в Подолии за последнее десятилетие (1884–1894 г.). – С. 552.

28. Там само. – С. 553.

29. РДІА СПб. – Ф. 796. – Оп. 205. – Спр. 349. – Арк. 4.

30. Там само. – Арк. 1.

Summary

The article to base oneself upon facts with eparchy press and documents from the church funds with Archives in Kiev and St. Petersburg, research

parish-schools revolution in Podilsk Eparchy in the XIX century. Author to accentuate on the regional specificity this page in the history Podilsk education.

Key words: parish-schools revolution, Podilsk Eparchy, parish school, Holy synod, Podilsk bishop, governor-general, clergyman, schools revolution, education.

Одержано 1 червня 2011 року

УДК 94(477.43)“1918/1919”:061.2:37

Г.Г.Кучеров

“Просвіта” с.Глібів Ушицького повіту Подільської губернії (1918–1919 рр.)

Досліджується процес становлення та діяльності товариства “Просвіта” с.Глібів Ушицького повіту Подільської губернії у 1918–1919 рр.

Ключові слова: товариство, “Просвіта”, просвітяни, філія.

У сучасних умовах розвитку Української держави з'явилася потреба детально дослідити історію становлення та діяльності культурно-освітніх товариств “Просвіта”, оскільки тривалий час про них взагалі не згадували. Ще б пак, адже ще в “Українському радянському енциклопедичному словнику” зазначалося: “З кінця 19 ст. до “Просвіти” проникли буржуазно-націоналістичні елементи і більшість “Просвіт” стала осередками пропаганди буржуазного націоналізму... В 1917–1920 рр. буржуазно-націоналістичні елементи намагались використовувати “Просвіти” для націоналістичної, антирадянської пропаганди...”¹. Цим сказано все. “Старшому братові” аж ніяк не було до вподоби піднесення української культури, до речі, як і полякам чи іншим “господарям” України. Нині маємо нагальну потребу позбутися багатьох облудних штампів, що тривалий час внаслідок ідеологічного тиску побутували в українській радянській історіографії стосовно культурно-освітніх товариств “Просвіта”.

Спадщина “Просвіт” викликала неоднозначні оцінки як серед очевидців тих подій, так і серед наступних поколінь дослідників. Сучасники тогочасних подій, у цілому, позитивно оцінювали діяльність товариств. До таких дослідників слід віднести Т.Верхолу², В.Приходька³, Д.Дорошенка⁴, С.Перського⁵ та ін.

Незважаючи на схвальні відгуки, ми знаходимо і критичні зауваження. Так, В.Торський у роботі “Українська державність і нова роля “Просвіт”, аналізуючи умови становлення державності на українських землях, відзначав, що “Просвіти” утворювалися випадково, були “чинником консервативним”, абсолютно не розвивалися і ніяких конкретних планів щодо українізації вони не проводили⁶.

Ставлення радянських дослідників до проблеми просвітництва визначалося ідеологічними догмами та штампами. У цей час діяльність “Просвіт” замовчувалася або висвітлювалася упереджено і необ’єктивно, не зверталася увага на роль товариств у справі піднесення національної свідомості українського народу, внесок просвітян у розбудову української державності тощо.

Діяльність зазначених товариств після лютневої революції 1917 р. привертала увагу багатьох сучасних вчених. Серед них можна виділити А.Середяк⁷, О.В.Лисенка⁸, Л.І.Євселевського і С.Я.Фарину⁹, О.М.Германа¹⁰, Л.В.Кравчука¹¹, С.А.Масюк¹², Т.Осташко¹³, О.Малюту¹⁴, В.С.Лозового¹⁵, В.А.Нестеренка¹⁶ та ін. Усі зазначені науковці в основному досліджували діяльність губернських та інших міських просвітніх товариств. І це зрозуміло, оскільки, з одного боку, великі осередки, як правило, залишали по собі значну спадщину, а з другого, зібрати інформацію про велике товариство легко. Інша річ – сільські осередки. Як зазначала у 1917 р. газета “Нова Рада”, “шкода... що організатори окремих “Просвіт” не завжди подають звістки до якої небудь центральної “Просвіти” про своє життя (до Вінницької або Кам’янецької) і через це трудно або навіть неможливо зареєструвати і списати всі “Просвіти”. Доводиться користуватись часто випадковими звістками з газет та від окремих людей”¹⁷. Таким чином, діяльність сільських “Просвіт” залишається малодослідженою. Ось чому проблема вивчення діяльності сільських “Просвіт” в цілому і глібівської (Ушицький повіт) зокрема й досі залишається актуальною.

Під час національно-визвольних змагань українського народу у 1917 р. як на території України так і на Поділлі, з’явилися товариства “Просвіта”. Нові осередки опинились у важкому становищі, не знаючи, як організувати і розвинути культурно-освітню справу, і не маючи досвіду та необхідних

інструкцій. З огляду на це Київська “Просвіта” у травні на перших загальних зборах ухвалили рішення скликати “з’їзд представників молодих, а вельми численних товариств”¹⁸. За ініціативою київських просвітян і відділу позашкільної освіти при Генеральному секретаріаті Центральної Ради вдалося скликати просвітницький з’їзд 20 вересня 1917 р. Атрибутом з’їзду стало те, що його учасники протягом двох днів розповідали про початкову діяльність своїх осередків, плани на майбутнє, багато доповідачів звертали увагу присутніх на ті проблеми, що виникали перед новоствореними товариствами, зокрема на той факт, що у селах не вистачає інтелігенції, україномовної літератури, а також на фінансові проблеми, погане матеріально-технічне забезпечення тощо. Важливим результатом форуму стали рішення і перспективні плани діяльності. Зокрема, з плану діяльності відділу позашкільної освіти ми бачимо, що першим (низовим – прим. автора) культурним осередком являється сільська або робітнича “Просвіта”¹⁹. Тож не дивно, що на території Подільської губернії селяни стали утворювати просвітницькі осередки.

Кілька освітян с.Глібів Ушицького повіту видали збірку творів українського письменника С.Руданського під заголовком “Лірика, Співомовки та Байки”. На обкладинці було зазначено: “Увесь чистий прибуток од видання піде на відкриття “Просвіти” в с.Глібіві на Поділлі”²⁰. Усього ж на заснування осередку було витрачено 1000 крб. Варто зауважити, що просвітницька справа у селі організувалася не вперше. Ще у 1914 р. тут був створений аматорський гурток. Тоді він з дозволу губернатора дав кілька вистав. Проте з початком першої світової війни самодержавство повело наступ на український рух, гурток припинив своє існування і селяни вимушені чекати кращих часів.

Просвітницький осередок був заснований 30 листопада 1918 р., коли відбулися перші загальні збори. На них обрали раду товариства, яка постановила найголовнішою метою осередку вважати організацію позашкільної освіти у селі. Важливим питанням на початку своєї діяльності просвітяни вважали створення бібліотеки. Тому значну частину коштів, отриманих від продажу виданих творів С.Руданського (всього 700 крб.), керівництво осередку направило на придбання літератури²¹. Разом із одержаними від губернської управи книжками на суму 100 крб., глібівська “Просвіта” за короткий час нараховувала у своїй книгозбірні вже до 400 примірників різних книг. Дізнавшись про наявність у селі такої бібліотеки, її почали відвідувати селяни з навколишніх сіл, інколи за 8–10 верст від Глібова²².

Глібівське товариство як і решта “Просвіт” Подільської губернії приділяло належну увагу вихованню дітей. У цьому відношенні вагомий виховний вплив мало проведення новорічних свят. Так, під час проведення новорічних свят просвітяни намагалися виховати у дітей почуття любові до батьківщини, рідного краю, прекрасного тощо. Наприклад, на другий день Різдвяних свят товариством с.Глібів була організована ялинка. Хор “Просвіти” під керівництвом Платовського виконав кілька колядок і народних пісень. Чудовим продовженням свята стало декламування дітьми байок та співомовок С.Руданського. Закінчився захід виконанням патріотичних пісень, а також національного гімну “Ще не вмерла Україна”, після чого усі присутні з радісним святковим настроєм розійшлися²³.

Проте діяльність товариства у цей час була ще малоефективною. По-перше, не вистачало літератури, по-друге, бракувало коштів для того, щоб придбати книги. Тому 12 січня 1919 р. відбулися загальні збори осередку. Просвітяни доручили раді “Просвіти” звернутися до повітової, а також Подільської губернської народної управи, щоб ті допомогли як коштами, так і літературою. Завдяки такій допомозі, на думку просвітян, можна було б відкрити свої філії у чотирьох сусідніх селах²⁴.

Популярність Глібівської “Просвіти” зростала. Це видно хоча б з того, що збільшилася кількість членів товариства. Так, станом на 15 лютого 1919 р. осередок нараховував вже 140 осіб. Керівництво “Просвіти” запланувало відкриття своїх філій у сусідніх селах. Просвітяни надіслали до Подільської Губернської народної управи прохання допомогти їм організувати книгозбірні в цих філіях, для чого необхідно 1000 крб.²⁵

Часопис “Село” відзначав, що товариство “за короткий час має свої філії в ось таких селах: в Капустянах, в Джурдживцях, в Глибичку, в Мар’івці та в Гуті-Глібівській”²⁶. “Просвіта” в останньому селі була заснована членом глібівського товариства М.Ковалем у неділю 29 червня 1919 р. При цьому він надав цінні рекомендації молодим просвітянам про майбутню діяльність їх осередку. Проблема літератури просвітяни мали намір розв’язати шляхом купівлі в повітовій касі дрібного кредиту літератури або отримати книжки від позашкільного відділу повітової народної управи. Цікавість селян освітою була величезною²⁷.

Найбільш активною серед філій глібівської “Просвіти” була глибичанська. У листопаді 1919 р. керівництво осередком повідомило губернську народну управу про своє становище. Товариство мало свою школу, літературу. Серед книжок популярними були на історичну та сільськогосподарську тематику. Просвітяни організували лекції для населення, яке висловлювало

любало побажання, щоб навчання у школах проводили виключно українською мовою. З іншого боку, товариство відчувало нестачу коштів²⁸. Одночасно з глибичанською була відкрита “Просвіта” і в с.Мар’івці. За відкриття товариства проголосувало майже все село²⁹.

Масштабні плани глібівських просвітян наштовхнулися на фінансову проблему, адже для проведення культурно-освітньої праці необхідні були книжки, ноти, газети, декорації і багато чого іншого. Членські внески, навіть за умови сплати їх всіма просвітянами, не могли суттєво вплинути на вирішення цього питання. Заходи “Просвіти”, особливо театральні вистави, теж не завжди давали прибуток. Тому надія була на місцеві органи влади. Глібівська “Просвіта” просила губернську владу “позичити їй 5000 карбованців строком до 1-го січня 1920 р. на видання популярних книжок для народу, або видати на таку ж суму паперу”³⁰.

Потреби часу вимагали об’єднання “Просвіт” Ушицького повіту. Навесні 1919 р. просвітницькі товариства, і в тому числі глібівське, утворили повітову спілку. Губернська “Просвіта” допомогла їй тим, що видала 1000 книжок на освітні цілі³¹.

З іншого боку, глібівська “Просвіта” так само, як інші товариства краю, з приходом більшовиків у 1919 р. працювала у важких умовах. Після короткотривалого перебування загарбників на території Поділля товариство сформувало новий аматорський гурток. У неділю 14 вересня у приміщенні початкової школи пройшла вистава “Наталка Полтавка”. Перед її початком місцевий хор під керівництвом дяка Андроняка виконав національний гімн “Ще не вмерла Україна”, після чого інспектор відкритої у цьому ж році вищої початкової школи С.Д.Похмурський виступив перед присутніми із промовою, у якій відзначив велике культурно-просвітнє значення вистав для населення. Під час антракту місцевий хор та музиканти виконали кілька українських пісень. У цілому, вистава глядачам сподобалася. Більше того, її відвідали селяни з навколишніх населених пунктів і це при тому, що плата за квиток коливалася у межах 3–12 крб. Наприкінці вистави голова сусідньої капустянської волосної земської управи Притика продекламував кілька українських віршів. 741 крб. прибутку, за відрахуванням видатків на театральний захід, був спрямований на користь “Просвіти”. Крім цього, вистава так сподобалася глядачам, що товариство отримало пожертви від наступних осіб: двох галицьких піхотинців, які у цей час проживали у селі – 50 крб., місцевих селян Л.К.Стадника – 50 крб., Притики – 33 крб. На цьому глібівські просвітяни зупиняться не збиралися і планували у майбутньому поставити відому комедію І.Карпенка-Карого

“Мартин Боруля”, а також у 1919 р. мали намір організувати низку театральних заходів³².

Восени 1919 р. на черзі стояло питання утворення філій ще у кількох селах. Таким чином, практично вся волость була об’єднана навколо глібівської “Просвіти”. Сприяло цьому те, що селяни із навколишніх сіл теж бажали відкрити у своїх населених пунктах просвітницькі товариства. Більше того, волосний осередок намагався допомогти в організаційних питаннях своїм філіям і навіть просили губернську народну управу допомогти відкрити книгозбірні у відділах і виділити на це 1000 крб. та літературу ще на 1000 крб.³³. Таким чином, у просвітян с.Глібова були далекосяжні плани.

Час від часу глібівські просвітяни відчитувалися про здійснену роботу. Так, 28 вересня 1919 р. відбулися загальні збори товариства. Їх скликав голова “Просвіти” Г.П.Кокоруза. Виступаючи перед присутніми він звітував про діяльність осередку і розповів про плани на майбутнє. Згідно цього документу видно, що незважаючи на утиски з боку більшовиків, робота просвітян була досить значною. Пристойно виглядає фінансова діяльність, зокрема, чистого прибутку було здобуто 750 крб. Бібліотека товариства нараховувала 1000 примірників книг вартістю 921 крб. Вислухавши звіт, присутні висловили повну довіру правлінню, яке, крім голови, складалося з наступних осіб: заступника голови – Ф.М.Дармогряя, М.М.Ковалю – секретаря, Г.С.Притуляка – бібліотекаря, М.А.Кримчака – скарбника³⁴.

Восени 1919 р. на сторінках часопису “Село” просвітяни повідомляли про своє рішення заснувати у Глібові народний дім (народний університет), народний театр і національний хор, а також просили губернську народну управу надати допомогу в реалізації намічених планів і сприяти вихованню талановитих художників-початківців – Сов’яка (с.Гута Глібівська) і Бенеди (с.Джуржевка)³⁵. В результаті такої діяльності глібівців не лише зросла чисельність членів товариства, а й покращився культурно-освітній рівень місцевого населення.

Отже, в межах національно-визвольних змагань виникло культурно-освітнє товариство “Просвіта” у с.Глібів Ушицького повіту. Просвітяни осередку основні свої зусилля спрямували на поширення просвіти серед місцевого населення, а також відкриття філій в інших селах. Наслідком такої роботи стало поширення національної свідомості серед сільського населення.

Примітки:

1. “Просвіта” // Український радянський енциклопедичний словник: у 3 т. – К., 1987. – Т. 3. – С. 35.

2. Верхола, Т. Про “Просвіти” (Порада, як засновувати сільські та містечкові “Просвіти”) / Т. Верхола / Видання товариства “Просвіта”. – Проскурів, 1917. – 7 с.; Що таке Товариство “Просвіта” і як його заснувати. – Вінниця : Товариство “Просвіта”, 1917. – 7 с.

3. Приходько, В. Під сонцем Поділля. Спогади / В. Приходько. – Нью-Йорк; Мюнхен : Криниця, 1967. – Ч. 1. – Вид. 4. – 184 с.

4. Дорошенко, Д. “Просвіта”, її заснування й праця (короткий історичний нарис з додатком про “Просвіти” в інших країнах) / Дмитро Дорошенко. – Філадельфія : Видання “Молода Просвіта” ім. митр. А.Шептицького, 1959. – 103 с.

5. Перський, С. Популярна історія товариства “Просвіта” у Львові з ілюстраціями / Степан Перський. – Львів : “Просвіта”, 1932. – 256 с.

6. Торський, В. Українська державність і нова роль “Просвіт” / В. Торський. – Вовча : Друкарня каси дрібного кредиту, 1918. – С. 44-47.

7. Середяк, А. Товариство “Просвіта” в період першої світової війни, визвольних змагань українського народу і їх поразки (1914–1928) / А. Середяк // Нарис історії “Просвіти”. – Львів ; Краків ; Париж : Просвіта, 1993. – С. 42-52; Його ж. Товариство “Просвіта” за межами Галичини / А. Середяк // Нарис історії “Просвіти”. – Львів ; Краків ; Париж : Просвіта, 1993. – С. 64-74.

8. Лисенко, О. В. “Просвіти” у суспільно-політичному і культурному житті Наддніпрянської України (1905–1916 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Олександр Васильович Лисенко. – К., 1998. – 169 с.

9. Євселевський, Л. І. “Просвіта” в Наддніпрянській Україні: історичний нарис / Л. І. Євселевський, С. Я. Фарина. – К. : Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Тараса Шевченка, 1993. – 128 с.; Фарина, С. Я. Роль “Просвіт” в українському національно-культурному русі на початку ХХ століття.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Сергій Якович Фарина. – Кременчук, 1993. – 233 с.

10. Герман, О. М. Діяльність товариства “Просвіта” на Поділлі наприкінці ХІХ і в першій половині ХХ століття: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Олег Михайлович Герман. – Чернівці, 1995. – 228 с.

11. Кравчук, Л. В. Культуротворча діяльність та просвітницький рух в період Української державності 1917–1920 рр.: автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00 / Л. В. Кравчук. – Чернівці, 1996. – 23 с.

12. Масюк, С. О. Діяльність товариств “Просвіта” в Україні (березень 1917 – 1920 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Світлана Олександрівна Масюк. – К., 1997. – 143 с.

13. Осташко, Т. Товариство “Просвіта” – осередки українського національно-освітнього руху за доби Центральної Ради / Т. Осташко // Центральна Рада і ук-

раїнський державотворчий процес (до 80-річчя створення Центральної Ради): Матеріали наук. конф., 20 березня 1997 р. / В. А. Смолій (ред.), НАН України, Ін-т історії України. – К., 1997. – Ч. 2. – С. 272-280.

14. Малюта, О. В. Шляхи, політи кров'ю. Про діяльність осередків подільського товариства “Просвіта” в першій половині ХХ століття О. Малюта // “Просвіта”: історія та сучасність (1868–1998): зб. матеріалів та документів, присвячених 130-річчю ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка / упоряд. ред. В. Герман. – К. : “Просвіта”; “Веселка”, 1998. – С. 329-332; Малюта, О. В. “Просвіта” у формуванні державницького потенціалу українського народу (друга половина ХІХ – перша чверть ХХ ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук / О. В. Малюта. – К., 2005. – 20 с.

15. Лозовий, В. “Просвіта” на Поділлі в добу національно-визвольних змагань (1917–1920 рр.) / В. Лозовий, В. Нестеренко // Просвітницький рух на Поділлі (1906–1923 рр.). До 90-річчя Подільської “Просвіти”. – Кам’янець-Подільський : Кам’янець-Подільське міське тов-во “Просвіта”; Історико-культурологічне Подільське брат-во, 1996. – С. 28-40.

16. Нестеренко, В. А. Діяльність товариства “Просвіта” на початку 20-х років на Поділлі / В. А. Нестеренко // Поділля і Волинь у контексті історії українського національного відродження: Науковий збірник, присвячений 400-річчю від дня народження Богдана Хмельницького (Ред. кол.: Баженов Л. В. (відп. ред.), Баженов С. Е., Винокур І. С., Костриця М. Ю. та ін.). – Кам’янець-Подільський : Доля, 1995. – С. 158-160.

17. Просвіти на Поділлі // Нова Рада. – 1917. – № 49. – 28 травня. – С. 3.

18. Просвітянський з’їзд у Києві // Просвітянин. – 1918. – № 1. – С. 25.

19. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 2581. – Оп. 1. – Спр. 157. – Арк. 47.

20. Видання “Просвіт” Наддніпрянської України, 1906–1922 / Упоряд. С. Л. Зворський. – Вип. 4. (Нац. Парлам. Б-ка України). – К. : Глобус, 1999. – С. 61.

21. 3 життя “Просвіт” // Життя Поділля. – 1919. – № 46. – 12 лютого. – С. 4.

22. 3 життя Подільського Губерніяльного Земства // Село. – 1919. – № 6. – 15 лютого. – С. 24–25.

23. 3 життя “Просвіт” // Життя Поділля. – 1919. – № 27. – 21 січня. – С. 4.; По Україні // Нова Рада. – 1919. – № 19. – 28 (15) січня. – С. 3.; 3 життя “Просвіт” на Поділлі // Село. – 1919. – № 4. – 31 січня. – С. 27.

24. 3 життя “Просвіт” // Життя Поділля. – 1919. – № 28. – 21 січня. – С. 3.

25. 3 життя “Просвіт” // Життя Поділля. – 1919. – № 46. – 12 лютого. – С. 4.

26. 3 життя “Просвіт” на Поділлі // Село. – 1919. – 5 вересня. – № 16. – С. 12.

27. Там само.

28. ЦДАВО України. – Ф. 1113. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 77.

29. 3 життя “Просвіт” на Поділлі // Село. – 1919. – № 16. – 5 вересня. – С. 12.

30. 3 життя Подільського Губерніяльного Земства // Село. – 1919. – 15 лютого. – № 6. – С. 25.

31. 3 життя “Просвіт” // Життя Поділля. – 1919. – № 88. – 3 квітня. – С. 4.

32. 3 життя “Просвіт” на Поділлі // Село. – 1919. – № 21. – 29 жовтня. – С. 24.

33. 3 життя Подільського Губерніяльного Земства // Село. – 1919. – № 6. – 15 лютого. – С. 25.

34. 3 життя “Просвіт” на Поділлі // Село. – 1919. – № 23. – 12 грудня. – С. 23.

35. Там само.

Резюме

Исследуется процесс становления и деятельности общества “Просвіта” с. Глебов Ушицького уезда Подольской губернии в 1918–1919 гг.

Ключевые слова: общество, “Просвіта”, просвітяны, филия.

Одержано 1 червня 2011 року

УДК 378:63](477.43)“192”

В.В.Покалюк

Кам’янець-Подільський сільськогосподарський інститут на початку 20-х рр. ХХ ст.

У статті висвітлено діяльність Кам’янець-Подільського сільськогосподарського інституту на початку 1920-х рр., показано реорганізаційні процеси та організацію діяльності вишу, його навчальну та наукову роботу, громадсько-політичну діяльність, матеріальне становище.

Ключові слова: інститут, викладач, студент, навчання, прийом.

В сучасних умовах, коли в усіх галузях життя незалежної України, в тому числі в освіті, відбуваються суттєві зміни відповідно до реалій ХХІ століття і нових потреб суспільства, вивчення досвіду минулого є корисним і повчальним. Це стосується і питань розвитку вищої освіти, зокрема сільськогосподарської, у 1920–1930-х рр. Один із аграрних навчальних